

VASILIJ ANDREJEVIČ ŽUKOVSKIJ:

FILOZOFICKÝ JAZYK

Ruská literatúra a literárna tradícia 19. storočia bola bohatá na mnohé zaujímavé postavy, ktorých intelektuálny záber bol naozaj obširny. Medzi nich patril iste aj básnik, prekladateľ a všestranný vzdelanec **Vasilij Andrejevič Žukovskij** (1783 – 1852).

Žukovskij ako literát podliehal vplyvu nemeckých romantikov a vo svojom diele inklinoval k mystickým témam a témam s ontologickými konotáciami. Značne pasívny romantizmus, ktorý Žukovskij aplikoval vo svojom diele, je blízky emocionálnym okrasám sentimentálnej poézie a tento duch cítiť v celom jeho diele. V ruskom spracovaní romantizmus však nemal religiózne dimenzie ([1], 131). Žukovskij sa v svojom romantizme religióznych vplyvov nezbavil, ba naopak, ako o tom svedčia niektoré jeho listy Gogoľovi (O smrti, O modlitbe), krátke traktáty (O vnútornom kresťanskom živote, Kresťanská filozofia) a prekladateľská činnosť (v liste P. A. Pletnjovovi z r. 1850 píše, že preložil z cirkevnej slovančiny celý Nový Zákon a prebásnil Apokalypsu a Šalamúnove knihy pod názvom Egyptská tma). V ruskej literatúre zaujal Žukovskij svoje trvalé miesto ako vynikajúci prekladateľ a považuje sa za zakladateľa ruského umeleckého prekladu ([1], 134). Vďaka nemu sa ruská literárna tradícia oboznámila so Schillerom, ale aj Homérom (preložil Odysseu) a takto započal novú tradíciu prekladov antickej literatúry.

S prekladom, či už umeleckým alebo odborným, je úzko previazaná otázka kompetentnosti jazykových výrazov (lexikálna kompetencia) a iné problémy, ktoré sú podnes živé nielen v dielach teoretikov prekladu ale aj vo filozofickom kontexte otázky ([2], 284 – 288).

Eduard Neupauer

Náš filozofický jazyk je všeobecne ešte biedny a neurčitý. Príčinou je to, že u nás je ešte málo originálnych filozofických diel.

Naši myslitelia na vyjadrenie vlastných ideí sú nútení hľadať výrazy u filozofov zahraničných, osobitne u Nemcov. Nemecký jazyk je neobyčajne pohodlný, pokiaľ ide o tvorbu nových slov: tajomne tvorí podľa miery potreby *nové* výrazy, premieňa (transformuje) *staré* a germanizuje *cudzie*. Podľa svojej prirodzenosti je to jazyk filozofický; ponára sa do hĺbky mysle na jej samotné dno a osvojuje si všetky jej odtienky, preto býva častokrát aj temný, hoci túto temnotu môžeme skôr pripísať na vrub samotného pisateľa než na vrub jeho jazyka. Takéto vlastnosti ruský jazyk ešte nemá. Možno že ich nadobudne – neviem; no ak môže, tak nie inak ako úsilím samostatne mysliacich filozofických spisovateľov, ktorí na stavbe súkromných duševných diel budú nútení používať súkromný slovný materiál. Myslieť znamená vnútorný dialóg; všetko jasne myslené je už slovo, povedané dušou samej sebe, slovo nevyslovené, ktoré je nutné previesť na jemu zodpovedný zvuk. Ako objavujeme jedno aj druhé? Táto operácia duše organizujúca sa bez nášho vedomia zostane pre nás navždy tajomstvom. V minúte zrodu každej myšlienky z akejkolvek duševnej príčiny sa táto prejavuje v tej istej minúte v jej zodpovedajúcom rozumnom slove. Ale to nepochádza z našej vôle; cítime takpovediac rôznosť pôvodov, ale nie počiatok a zrod myšlienky, ktoré sú od nás nezávislé. Môžeme len počuť prvý výkrik zrodeného človeka, t. j. osvojovať si prejav mysle v duchovnom, vnútornom význame, a zjednotiť tento vnútorný význam s jeho zvukovým vyjadrením. Mýlime sa nazdávajúc sa, že sami svojvoľne tvoríme svoje myšlienky; naproti tomu myšlienky k nám samé prichádzajú, každá z nich je zjavenie obdarujúce našu húževnatosť v skúmaní a aj tu je namieste spravodlivé vyjadrenie Buffona: *génus je trpezlivosť na vyššej úrovni*. Môžeme len prijímať, všetka naša sila leží v húževnatosti slobodného utrpenia: násilím nám nje je možné vziať nič. Obrátiac svoju pozornosť k jazyku poviem, že jasnosť výrazu závisí od príbuznosti, od zhody slova vyjadreného so slovom duchovným. Hľa, prečo nám je ľahšie vyjadrovať vlastné myslenie než myslenie prevzaté (cudzie). Kto čerpá myšlienku zo svojho vnútra, kto ju schváti takpovediac v minúte jej zrodu, už odetú do svojského myšlienkového obrazu, t. j. do mysleného slova, pre toho je ľahšie nájsť vo vlastnom jazyku (ktorý nie je ničím iným ako ozvenou vnútorne hovoriacej duše) materiálne slovo zodpovedajúce myslenému, v ktorom je ono už vkliessené ako plod v semene a z ktorého vyvierá v celej svojej plnosti ako odraz úpornej práce našej trpezlivosti. Tu sa z mysle rodí samo sebou najprv duchovné slovo, zo slova duchovného slovo materiálne, jeho vyjadrujúce; priamou cestou prechádzame od mysle k slovu. Naproti tomu vyjadrujúc cudziu myšlienku, už vyjadrenú v inom jazyku, sme nútení ísť opačnou cestou – od vyjadrenia k mysleniu; sme nútení najprv si prisvojiť cudzie, nie nami objavené vyjadrenie, a pokoriť danému prijatému vyjadreniu aj našu myseľ, aj jemu zodpovedajúce slovo. Z tejto neprirodzenosti vyplýva, že vyjadrenie sa stáva zamotaným a často zatemňuje samotnú myšlienku, lebo jej nemôže v plnosti zodpovedať. Z toho všetkého vyplýva, že filozofický jazyk sa môže utvárať len zo *samobytného*, a nie z *prevzatého*, napodobňujúceho myslenia. V konečnom dôsledku myšlienky budú vždy v nesúlade s vyjadrením: vyjadrujúce

slovo bude viac alebo menej cudzie vyjadrujúcej myšlienke, práve preto aj samotná myseľ bude cudzia svojmu vyjadreniu.

Napríklad v našom filozofickom jazyku, ešte biednom na významovo ohraničené technické vyjadrenia, sa nedávno začali používať slová *subjekt*, *subjektívnosť*, *objekt*, *objektívnosť* a tieto slová si u nás získali spoločenské právo na používanie; ale znie v nich čosi nám cudzie. Navrhovať namiesto nich druhé slová by bolo nešťastím: slová nemožno vymyslieť oddelene, svojvoľne; slovo jasné a presné sa nachádza len na ceste myslenia, dá ho len sila nevyhnutnosti; len vtedy býva jasné, keď sa rodí zároveň s myšlienkou, spoločne s druhými, priťahovanými magneticky silou zhody, a vtedy sa jeho použitie realizuje bez protirečenia. Slovo nie je náš voľný výmysel; každé slovo majúce svoje miesto v jazykovom lexikóne je udalosťou myslenia – môžeme povedať aj v oblasti spoločenského života. Každé nové slovo je novým monumentálnym kameňom vkladaným do sústavy pyramídy, ktorú stavali počas vekov ako svedectvo svojho bytia národy a ktorej posledný kameň bude položený len vtedy, keď sa stavba ukončí, t. j., keď zanikne samotná existencia národa. Každé šťastné slovo, silne a živo zobrazujúce myšlienku, je také zjavenie, akou je aj samotná myseľ. Ako vyletuje iskra z kremeňa pod úderom kameňa, tak ono vylieta z duše úderom oduševnenia.

Urobme jednako experiment. Vidí sa mi, že slovo *subjekt* môže byť nahradené slovom *osoba* a slovo *objekt* slovom *predmet*. To znamená, že poznanie subjektívne, ktorého štruktúru určujeme my sami, môžeme definovať ako poznanie *osobné* a poznanie objektívne, ktorého predmet je mimo nás, pred nami, pred osobou (tvárou), môže byť nazvané poznaním *predmetným*, *predosobným*. Subjekt je niečo podliehajúce, objekt niečo ležiace pred niečím/niekým; *podliehatelnosť*, *ležanie pred niekým/niečím* sa mi vidia ako výrazy presné, sú jasnejšie ako subjektívnosť a objektívnosť. Hovoria celostné, aby vyjadrili *individuum*; no toto slovo sa sotva dostane do obehu: nevyjadruje v plnosti zhodnosť s významom. *Celostnosť* neoznačuje jedinečnosť; označuje len jednu materiálnu stránku predmetu, len jeho nerozdeliteľnosť na časti; slovo *osoba* ho vyjadruje podľa mňa, plňšie a presnejšie.

Napokon vnímanie *individua* nemôže byť vyjadrené v rôznych kontextoch tým istým slovom; napríklad my nemôžeme používať slovo *celostné* tak, ako Francúzi používajú svoje *individu...* Toto vnímanie musí byť rozdrobené na mnohé vyjadrenia: *osoba*, *osobnosť* – keď je reč o človeku; *jedinosť*, *jedinečnosť* – na vyjadrenie jednoty a jedinečnosti všeobecne; *celostné*, *celostnosť* – na vyjadrenie materiálnej jednoty. Predložené vyjadrenia nepovažujem za šťastné; naopak, myslím, že budú novým dôkazom toho, aké ťažké je vymyslieť presné slová. Slovo je tvrdohlavé a vrtošivé, nemožno ho ovládnuť silou; stráni sa nás, keď ho stopujeme a vyzývame, a potom sa nám objaví práve tam, kde ho nečakáme. Slovo je zjavenie.

- [1] DUNAĚV, M. M. (ДУНАЕВ, М. М.): *Православие и русская литература (Pravoslávie a ruská literatúra)*. Moskva, Moskovskaja Duchovnaja Akademija 2001.
- [2] NEUPAUER, E.: „Svätý Hipolyt Rímsky: Homília proti heréze Noeta a problematika prekladania teologického textu.“ In: *Pravoslávny teologický zborník XXVII (12)*. Prešov, Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU 2004, s. 263 – 281.
- [3] ŽUKOVSKIJ, V. A. (ЖУКОВСКИЙ, В. А.): „Философический языкъ.“ („Filozofický jazyk“). In: *Sočinenija V. Žukovskogo. Tom 11. Posmertnyja sočinenija v proze*. S.-Peterburg 1857, s. 85 – 95.

Z ruského originálu „Философический языкъ.“ In: Сочинения В. Жуковского./ Томъ одиннадцатый/. Посмертныя сочинения в прозе. С.- Петербургъ, 1857, s. 85 – 91 preložil *Eduard Neupauer*.